

*В. І. Куценко,
д. е. н., професор
О. В. Гаращук,
к. е. н., доцент*

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК У КОНТЕКСТІ ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Розкривається роль соціального розвитку у забезпеченні реалізації людиноцентристської економічної парадигми.

The role of social development in the realization lyudynotsentryskoyi economic paradigm.

Ключові слова: стратегія, соціальний розвиток, економічна парадигма, ефективність, людиноцентристська політика.

Key words: strategy, social development, economic paradigm, efficiency, lyudynotsentryska policy.

*"Мудрість краще сили, проте, однак,
мудрість бідняка зневажається і слів його не
слухають"*

Еклезіаст

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективність регіонального соціально-економічного розвитку нами розглядається як показник, що відображає спосіб досягнення цілі, як відображення векторного поля, що дозволяє кількісно відображати функціональний розвиток підсистем регіону та їх взаємодію. При аналізі ефективності як характеристики системи, де якість внутрішніх зв'язків між підсистемами (соціальними, економічними, культурними тощо) є основним системоутворюючим чинником, більш точним буде визначення ефективності як "векторне поле", що означає багато можливих варіантів ефективності суміжних взаємопов'язаних підсистем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як відомо, поняття "ефективність" — це відношення результату діяльності до цілей, що логічно може бути відображено вектором "цільової ефективності". Відношення результату до цілі є певною мірою відповідності результату і цілей.

Можна виділити прямий і побічний ефект функціонування соціальної сфери. Прямий ефект визначається через взаємозв'язок параметрів "культурно-освітній рівень" і "стан здоров'я населення" стосовно окремої особи та суспільства в цілому. Так, на мікроекономічному рівні дослідження вказують на існування прямої залежності між характером освіти населення та його заробітками, а на макрорівні — економічним зростанням країни. Побічний ефект проявляється в існуванні різноманітних культурних, соціальних, психологічних та інших позитивних наслідків: з підвищенням культурно-освітнього рівня населення та поліпшенням стану його здоров'я збільшується час, присвячений людиною

роботі, комфортними та безпечними стають умови її праці, активізується територіальна й професійна мобільність, підвищується ефективність споживчої діяльності тощо. Названі фактори важко піддаються грошовому вираженню і мають соціальну спрямованість, а рівень соціального розвитку прямопропорційний поліпшенню якості життя.

Аналізуючи сучасну наукову літературу щодо соціально-економічного розвитку, ми виявили відсутність дефініції понять "соціальний комплекс", "соціальна система". "Соціальний комплекс" нами розглядається як ієрархічна систематизація процесу інтеграції територіальних господарюючих суб'єктів на основі розвитку функціональних взаємозв'язків, тобто коли одна складова комплексу інтегрується в іншу, що функціонує в рамках територіального утворення з урахуванням взаємовпливу і взаємодоповнення сумісних видів діяльності.

Науковий підхід до дослідження соціального розвитку передбачає аналіз не лише галузевої, функціональної й організаційно-управлінської, але і територіальної структури. Організаційно-управлінська структура соціальної системи — це сукупність організаційних форм і органів управління, які забезпечують цілеспрямований та узгоджений соціальний розвиток усіх його ланок. Вона характеризує належність елементів цієї сфери до груп, що різняться за формою власності та підпорядкуванням різноманітним відомствам і територіальним органам управління. Всі підприємства, заклади та організації соціальної системи поділяються на загальнодержавні, комунальні, приватні, колективні, власності міжнародних організацій, а також юридичних осіб інших держав. Особливо важлива роль за нинішніх умов покладається на заклади комунальної форми власності.

Адже саме вони складають каркас регіональної територіальної соціальної системи, покликані забезпечити обслуговування населення і вирішувати нагальні соціальні проблеми регіону.

Ефективність соціального розвитку у значній мірі залежить від територіального розміщення та структури об'єктів соціального комплексу. Остання характеризує розміщення закладів, організацій, підприємств соціальної сфери, форми їх територіального розосередження, взаємозв'язки між ними та відображає масштаби розвитку й територіальні пропорції з надання відповідних послуг в окремих регіонах країни.

Доступність визначається часом, необхідним для подолання відстані до того чи іншого об'єкта соціального призначення та витратами ресурсів на таке подолання (економічна відстань). Вона передбачає реальну можливість пересування за допомогою транспортних комунікацій в умовах природних або штучних перешкод. Виділяються заклади з малим радіусом обслуговування — у межах зручної пішої доступності; локального та районного значення, які вимагають для свого нормального функціонування транспортного забезпечення (насамперед місцевими видами транспорту); міжрайонні, регіональні та міжрегіональні, доступність яких для багатьох жителів можлива завдяки розвитку міжрайонних видів транспорту.

Територіальна концентрація (щільність розміщення елементів) проявляється у формуванні різних територіальних поєднань об'єктів соціального комплексу залежно від значення й частоти попиту та їхні послуги. Перша група послуг задовольняє повсякденні життєві потреби. Вони поширені повсюдно й розміщені досить пропорційно розселенню населення (дошкільні заклади освіти, загальноосвітні школи, бібліотеки, магазини тощо). До другої категорії належать послуги, що надаються періодично, а до третьої — епізодичні та взаємоперекриваючі послуги. Межі між ними досить відносні. Із зростанням життєвого рівня населення посилюється попит на послуги вищого порядку, які поступово переходять у розряд повсякденних. Кількість закладів, їхні різноманітні поєднання за названими параметрами перебувають у прямій залежності від кількості населення центру обслуговування та величини території, що до нього тяжіє. Такі поєднання утворюють ієрархічні рівні, для яких характерне поступове доповнення закладів, установ, підприємств вищого рівня обслуговування з більш кваліфікованим складом кадрів. Ця, так звана ступенева система взаємоперекриваючого обслуговування, доповнюється об'єктами, які розташовані на території підприємств і перебувають у їх підпорядкуванні, а також об'єктами, розташування яких базується на використанні сприятливих природних (оздоровчі школи), історичних (музеї) умов та можливості забезпечити економічну ефективність свого розвитку.

Всі елементи соціальної системи певної території взаємодіють між собою, утворюючи своєрідні зони обслуговування. Вони накладаються (взаємоперекриваються) одна на одну та формують різної розмірності ареали, райони, регіони, тобто територіальні системи обслуговування того чи іншого рівня. Територіальна структура визначає розмір системи, види та способи зв'язків її елементів, а також характер взаємодії між ними.

Трансформаційні процеси в Україні передбачають формування ефективної просторової структури економіки, розробку прийняття та реалізацію програм переходу до сталого розвитку для кожного регіону з урахуванням його специфічних проблем та особливостей. Регіоналізація економіки сприятиме формуванню особливого статусу регіонів як центрів реформ, що відбуваються в суспільстві, збільшенню значущості регіонів в організації та реальному забезпеченні процесів сталого розвитку, мобілізації ресурсів і коштів на такі цілі.

Цьому має сприяти й впровадження парадигми

ефективного соціального розвитку. Парадигму слід розглядати як вихідну концептуальну схему, модель постановки проблем та їх розв'язання; методи дослідження, пануючі протягом певного періоду в науковому пізнанні. Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку будь-якого регіону має бути орієнтована на ефективну організацію сукупності процесів і дій, які ведуть до утворення та вдосконалення взаємовигідних міжрегіональних зв'язків, взаємозв'язків між адміністративно-територіальними утвореннями регіону, а також їх внутрішньої впорядкованості. Процес організації ефективного соціального розвитку має здійснюватись з урахуванням стратифікації територіального утворення.

З економічного погляду саме в регіоні, який становить цілісну економічну систему, найбільш доцільно вирішувати питання взаємодії соціальної складової економіки з іншими потребами, враховувати особливості регіонального ринку праці, розв'язувати проблеми зайнятості. Саме такий підхід сприяє формуванню економічного розвитку, тобто такої, метою якої є формування здоров'я, освіченої, духовно розвинутої, матеріально-забезпеченої людини, що бере участь у реалізації цієї мети. Основа для постійного, якісного і безпечного економічного зростання як умови соціально-економічного розвитку створюється у сферах освіти, науки, охорони здоров'я, культури, нормальне функціонування яких необхідно забезпечити соціальної державі як важливому інституту громадянського суспільства. Сучасна держава перетворюється в державу розвитку, що більшою мірою реалізує загальнонаціональні інтереси.

Соціальна складова економіки органічно взаємопов'язана з практичною діяльністю людини.

Виникненню, становленню і формуванню соціального сегмента економіки сприяло розширення та поглиблення пізнання процесів розвитку суспільних продуктивних сил. Формуванню теоретичних засад її розвитку сприяла розробка схем-прогнозів розвитку продуктивних сил у цілому і в соціальній сфері, зокрема.

Остання формується на принципах об'єктивності, науковості, історизму та ін. При аналізі ефективності її функціонування необхідно враховувати наступні компоненти:

- суспільний, що характеризується такими показниками, як кількість населення, статевий та віковий склад, природний приріст, міграція, структура зайнятості, рівень життя, стан здоров'я населення та системи охорони здоров'я;

- умови життєдіяльності, які включають стан розвитку науки, освіти, культури тощо;

- стан навколишнього середовища та антропогенного впливу на соціальний розвиток суспільства, здоров'я та умов життя громадян, тощо.

Розвиток соціального сегмента економіки визначає спрямованість соціально-економічної політики держави. З переходом України на постіндустріальний розвиток зростає роль цього сегмента. В таких умовах важливим її завданням є забезпечення населення соціальними стандартами шляхом нарощування обсягів послуг, розширення асортименту та підвищення їх якості.

Соціальний розвиток у відповідності з вищезазначеною парадигмою має бути зорієнтований на:

- вдосконалення структури соціально-економічного розвитку;

- переорієнтацію виробників послуг на місцевих інвесторів;

- забезпечення зростання добробуту населення за рахунок перш за все підвищення ефективності використання економічного потенціалу.

Розвиток соціальної сфери має забезпечити:

- стійкі темпи економічного зростання;

- збалансоване зростання обсягу послуг;

- удосконалення структури соціально-економічного розвитку України та її регіонів;

- підвищення ефективності діяльності підприємств

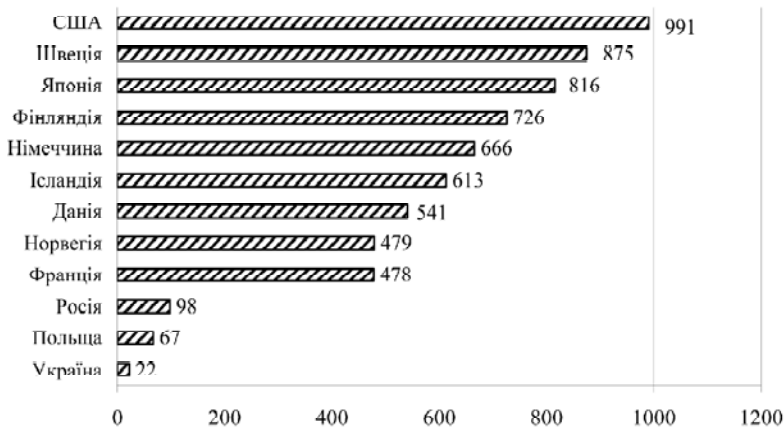

Рис. 1. Витрати на науково-технічні роботи у розрахунку на одного жителя, дол. США

соціальної сфери як умови їх життєдіяльності в ринковому середовищі. Це, безперечно, потребує реконструкції та модернізації виробництва, впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу, передових ресурсозберігаючих технологій, інтелектуально-прориву в усіх сферах діяльності, використання потенційних можливостей нових форм господарювання та підприємництва.

При розробці парадигми необхідно враховувати вплив глобалізації, що супроводжує розвиток процесів глобальної конкуренції підприємств, притоку прямих і непрямих інвестицій, що об'єктивно порушує економічну рівновагу. Особливість парадигми соціального розвитку характеризується впровадженням у виробництво послуг новітніх технологій, інноваційної моделі розвитку, регіональної та державної економічної політики.

Метою функціонування даної парадигми є створення ефективного механізму, здатного підвищити соціально-економічний потенціал і забезпечити можливість саморозвитку соціальної сфери як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні.

Для досягнення поставленої мети необхідно:

- забезпечити умови для ефективного соціально-економічного розвитку;
- досягти високого рівня економічної ефективності регіональних виробничих послуг;
- створити умови оптимального поєднання методів державного регулювання з урахуванням потенційних можливостей економіки регіонів;
- сформувати умови для сприятливого інвестиційного клімату та інноваційного підприємництва;
- створити систему інноваційно-інвестиційного розвитку регіону з метою забезпечення умов для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, комплексного використання ресурсів, упровадження інформаційних, ресурсозберігаючих, екологічно чистих технологій;
- виробити систему міжрегіональних комунікацій;
- підвищити ефективність функціонування життєзабезпечуючих систем;
- організувати максимально можливу ефективність зайнятості економічно активного населення;
- забезпечити умови для розвитку людського потенціалу, здатного ефективно здійснювати діяльність в умовах "економіки знань";
- законодавчо підтримати розвиток малого бізнесу у сфері соціального комплексу.

Для забезпечення цього необхідною є стабілізація та закріплення позитивних тенденцій зростання, подолання диспропорцій, подальший розвиток ринкових механізмів, поглиблення сприятливого інвестиційного клімату.

Алгоритмом реалізації даної парадигми можуть

бути наступні складові:

- аналіз регіональних соціальних проблем;
- виявлення соціальних диспропорцій та причин їх виникнення;
- встановлення зв'язків між соціальними проблемами територій та факторами, що сприяють їх розв'язанню;
- оцінка регіональної ресурсної бази;
- формування стратегії соціального розвитку.

У світовій економіці сформувався новий тип економічного зростання, на базі використання знань та інновацій як важливого економічного ресурсу. Скажімо, в Японії, де на природно-ресурсний потенціал припадає всього лише 5% загального обсягу капіталу, а на людський капітал — близько 80%. Україна ще володіє таким значним ресурсом, як освітній та науковий потенціал, який може служити основою підвищення конкурентоспроможності не лише соціальної сфери, а й економіки в цілому. Саме в основі підвищення конкурентоспроможності в сучасних умовах лежить широке застосування інновацій в усіх сферах і нарощування інвестицій в людський капітал (охорону здоров'я, освіту, науку). Серед компонентів глобальної конкурентоспроможності — базові критерії, інститути, інфраструктура, здоров'я, середня освіта; серед посилювачів ефективності: вища освіта, ефективність ринку, технологічна готовність, інновації.

Як уже зазначалось вище, науковий потенціал України ще залишається високим. Водночас він характеризується слабкою інноваційною орієнтацією, відривом від господарської практики. Результати наукових досліджень ще не затребувані економікою. Проте це є не показником низького рівня наукових досліджень, а показником низького рівня інноваційної діяльності підприємств. Скажімо, у 2006 р. інноваційно-активні підприємства в Україні склали 11,2%, тоді як у таких країнах Європи, як Португалія — 25%, Туреччина — 33%, Угорщина — 47%, а у більш розвинутих країнах — більше 50%.

Не дивлячись на те, що абсолютна величина обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт зростає, їх питома вага у ВВП ще складає менше одного відсотка. Україна за обсягом фінансування науки у розрахунку на одного жителя значно відстає не лише від високорозвинутих країн, але і від наших сусідів (рис. 1).

Конкурентоспроможність економіки залежить не лише від фінансового, але і від кадрового забезпечення освітньо-наукової діяльності. За останні 18 років наука у забезпеченні кадровим потенціалом опинилась відкинутою від 1990 р. на десятки років. У 2008 р. кількість наукових працівників склала лише третину до рівня 1990 р. Змінилась галузева, функціональна, технологічна та вікова структура наукових кадрів. Найбільше скорочення відбулось у сфері пріоритетних і технологічних наук у галузевому і заводському сегментах науки.

Подальший соціальний розвиток України, всіх її регіонів має бути спрямований на:

- підвищення конкурентоспроможності державного управління (регулювання розвитку соціальної сфери);
- підвищення конкурентоспроможності бізнесу у сфері соціальних послуг;
- підвищення конкурентоспроможності "людського капіталу", формування конкурентоспроможної системи освіти, що забезпечує потреби економіки у висококваліфікованих кадрах.

З початку 90-х років минулого століття, як відомо, фактично відмінено розподіл випускників ВНЗ. Всі вони йдуть у відкритий широкопрофесійний світ трудової діяльності, далеко не в повній мірі відповідаючи їх професійній підготовці. Водночас формування інноваційного суспільства ставить нові вимоги до підвищення квал-

іфікації спеціалістів. Кожен фахівець має отримати специфічні знання, необхідні йому для виконання конкретної роботи. Тобто підготовка фахівця потребує формування як теоретичних, так і практичних компетенцій.

Зміст і технологія освіти визначаються не лише змістом дисципліни, але і технологією їх вивчення. Нині практично не враховуються особливості освітнього середовища. А досягнутий рівень освіти не влаштовує 44,8 % респондентів у цілому і 51 % — у віці 30—35-річних. Майже дві третини із них бажають його підвищувати. Це в основному особи, які вже визначились в житті. Проте і серед них є значна частина тих, хто намагається поповнити свої знання. Це, як правило, пов'язано з кар'єрними амбіціями, розширенням економічних можливостей, підвищенням життєвого рівня населення та соціального статусу.

Освітні програми мають, по-перше, відповідати зростаючим потребам ринку праці, а по-друге, зміст навчальних програм має враховувати потреби і побажання тих, хто навчається.

Разом із тим у цих програмах має бути закладена інноваційна складова.

Україна обрала інноваційний шлях розвитку, який змінює роль вищої школи. На перший план виходять нові вимоги і завдання по підготовці спеціалістів, які володіють ключовими особистісними, соціальними компетенціями, досвідом самостійної професійної діяльності. В цих умовах багато ВНЗ починають активно впроваджувати інноваційні освітні програми, відкривають нові спеціальності, використовують нові організаційні форми навчання та освітні технології, переробляють плани у відповідності з новими вимогами до спеціалістів. Освітній процес на основі інноваційних освітніх програм повинен здійснюватись в режимі інтеграції ВНЗ з провідними науково-дослідними та інноваційними центрами, виробничими підприємствами і фірмами, закладами всіх рівнів системи освіти.

Інноваційний потенціал держави визначається рівнем розвитку:

- наукових;
- науково-технічних;
- дослідно-конструкторських;
- виробничих та інноваційних структур ВНЗ, їх взаємозв'язків;
- кадровим складом і його здатністю працювати як єдина система створення та реалізації нововведень тощо.

Підвищення інтересу до освітньої сфери в сучасній глобалізаційній економіці приводить до створення нових можливостей ефективного управління освітнім процесом у ВНЗ.

Інноваційний розвиток освіти характеризується тим, що останнім часом держава стала більше уваги приділяти підвищенню інноваційного розвитку.

Підвищена увага держави до інноваційної діяльності у сфері освіти зумовлена тим, що ця діяльність сприяє покращенню якості освіти, тобто формуванню такої освіти, яка швидко адаптується до нового середовища.

Інноваційність в навчанні має соціально-філософський аспект, який в останні роки привернув до себе увагу. В кінці 70-х років минулого століття автори доповіді Римському клубу "Немає меж навчанню" сформулювали уявлення про основні типи навчання, в широкому розумінні цього слова — як процес накопичення досвіду, як індивідуального, так і соціокультурного. До таких типів навчання відносяться: підтримуюче навчання. Саме воно забезпечує наступність соціокультурного досвіду і саме він традиційно притаманний шкільному, професійному і вузівському навчанню.

Інноваційне навчання — це процес і результат такої навчальної та освітньої діяльності, яка стимулює внесення інноваційних змін в існуючу культуру, соціальне середовище. Такий тип навчання стимулює активний відгук на проблемні ситуації, що виникають як перед

окремою людиною, так і перед суспільством.

Інновації-трансформації перетворюють традиційний навчальний процес, спрямовуючи його на забезпечення дослідницького характеру, організації пошукової навчально-пізнавальної діяльності. Навчання спрямоване на формування в учнів досвіду самостійного пошуку знань, їх застосування в нових умовах, формування досвіду творчої діяльності у поєднанні з виробленням ціннісних орієнтацій.

Інноваційна модернізація, що модернізує навчальний процес, спрямований на досягнення гарантованих результатів у рамках його традиційної репродуктивної орієнтації. Технологічний підхід до навчання, що лежить у їх основі, спрямований, перш за все, на отримання учнями знань і формування конкретних дій за зразком, орієнтованих на високоєфективне репродуктивне навчання.

Ефективність соціального розвитку має здійснюватись у наступних сценаріях:

— традиційному, що передбачає розширення існуючих видів виробництва послуг за рахунок активізації політики у сфері управління та маркетингу;

— модернізаційному, в основі якого лежить диверсифікація традиційної економічної бази шляхом продовження ланцюжка виробництва, зростання доданої вартості за рахунок створення нових об'єктів;

— інноваційному, що передбачає переорієнтацію економіки регіону на випуск інформаційної продукції, надання відповідних послуг за рахунок використання у виробництві наукових технологій.

Такий підхід дозволить успішно функціонувати соціальної сфері й в умовах конкуренції, яка виступає головним рушієм ринкової економіки; а також — раціонально використати переваги "економіки знань". До речі, у США цей сегмент економіки названий індустрією знань. Засновник цього напрямку П. Друкер виділив три етапи еволюції економіки знань, започаткувавши новий напрям у забезпеченні зростання продуктивності праці за рахунок знань. У 1996 р. була опублікована доповідь ОЕСР "Економіка, заснована на знаннях". В ній підкреслюється, що для забезпечення переходу економіки на інноваційний шлях розвитку необхідно добитись стійкого розвитку усіх елементів економіки знань, посилити інтеграцію гуманітарної складової економіки з промисловістю і сільським господарством. І ця інтеграція має бути також направлена на зростання ефективності виробництва, підвищення його інноваційного спрямування, вихід значної частини бізнесу "із тіні", підвищення конкурентоспроможності "людського капіталу", формування конкурентоспроможної системи освіти, що забезпечує потреби економіки в кваліфікованих спеціалістах, здатних підтримувати науковий потенціал регіону, підвищення рівня освіти населення, модернізацію всієї соціальної сфери.

У цих умовах важливо забезпечити відтворення кадрового потенціалу в таких обсягах і такої якості, які зуміло б ефективно використати нове інформаційне суспільство, що базується не лише на знаннях, але і на компетентності спеціалістів. Останнім часом це суспільство значно актуалізувало проблему інноваційних підходів до організації освітніх процесів в усіх видах безперервної освіти в концепції сучасної "людноцентристської освітньої парадигми". Останнє передбачає необхідність по-новому осягнути ті соціально-економічні умови, які об'єктивно міняють як інституціоналізовану систему соціальної сфери та форми взаємодії її компонентів, так і соціальні позиції її безпосередніх суб'єктів.

Адже нині на частку нових знань, матеріалізованих у нових технологіях, обладнанні, освіті кадрів тощо припадає від 70 до 85 % приросту ВВП. Швидко зростає вклад інноваційної складової у приріст ВВП, який приріст, за рахунок цього чинника з 31,0 % у 1980 р. зріс до 34,6 % (2007 р.), в Японії — з 30,6 до 42,3 %; у країнах Західної Європи — з 45,5 до 50 %. Нововведення стало

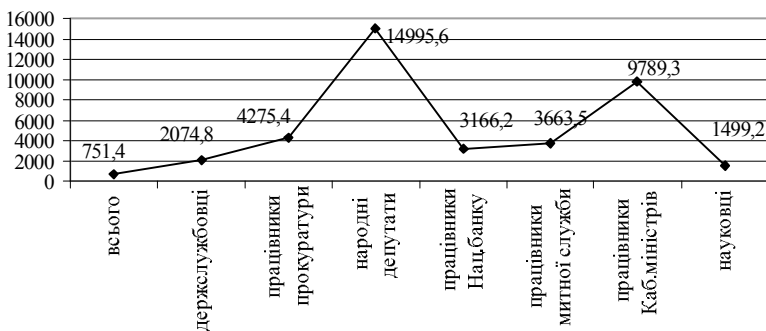

Рис. 2. Середній розмір пенсії в Україні, у 2008 р., грн.

ключовим фактором ринкової конкуренції, дозволяючи передовим фірмам, підприємствам добиватись надприбутку.

Сьогодні не лише в світі в цілому, але й в Україні значна частина населення як засіб виробництва використовує лише свій інтелект. В економіці знань неперервний потік нововведень різко прискорює основи виробничої діяльності; оновлення матеріально-технічної основи, що стає більш різноманітною і все більш видимою в традиційних агрегатних показниках економічної діяльності.

Враховуючи роль соціальної сфери, зокрема освіти, у формуванні економіки знань, необхідно посилити процес її модернізації, щоб забезпечити переорієнтацію економіки на інноваційний шлях розвитку. Сьогодні має місце парадоксальна ситуація. З одного боку, як стверджують роботодавці, ВНЗ не готує хороших спеціалістів, яких потребує економіка. З іншого боку, економіка нерідко не готова затребувати кваліфікованого фахівця. Тому має місце ситуація, коли за умов підготовки таких спеціалістів, вони не можуть працювати через відсутність відповідної матеріально-технічної бази. Тобто відсутність необхідного обладнання на підприємствах зумовлює незатребуваність навіть висококваліфікованих спеціалістів.

Тож не дивно, що у світі цінність гуманітарної освіти зростає, як і її якість. Остання ж залежить від рівня оплати праці викладача. Нині в Україні вона одна з найнижчих і не лише в Європі. Скажімо, в Китаї, мінімальна зарплата викладача 1000 дол. США. У цій, як і в усіх розвинених країнах розуміють, що недофінансована зарплата викладача — це низька якість підготовки фахівців. У радянські часи зарплата професора була такою, як і зарплата генерального прокурора. Нині ж різниця в десятки разів не на користь професора. А це згодом позначається і на розмірі пенсійного забезпечення (рис. 2).

У Франції кожен викладач має статус державного службовця і зарплату отримує відповідного рангу державного службовця.

Тому, якщо наша держава зацікавлена у покращенні фахового рівня в Україні, необхідно зрозуміти, що підвищення зарплати освітянам, у тому числі працівникам вищої школи на 20—30% не вплине на їх життєвий рівень, не дозволить суттєво змінити ситуацію у сфері підготовки кадрів і забезпечення ними всіх сфер економічної діяльності не змінивши суттєво даної ситуації приведе до того, що скоро малограмотні викладачі готуватимуть абсолютно безграмотних спеціалістів. До речі, ще з радянських часів у нас існує диспропорція між рівнем оплати праці та її результативністю. Частка заробітної плати у ВВП не лише у бюджетників, але і в цілому, суттєво відстає від країн Західної Європи. А

тому заробітна плата працівників соціальної сфери не виконує своєї головної функції — відтворення робочої сили. І вона (зарплата) в Україні є низькою не лише у порівнянні з іншими країнами, але і в порівнянні з вимогами МОП, якщо встановлено, що при мінімальній зарплаті однієї години праці менше 3 дол. США (в Україні цей показник складає менше 0,5 дол.) в людині притуплюється мотивація працівника до продуктивної праці. Нерідко можна почути, що низький рівень оплати праці зумовлений низькою продуктивністю праці. До певної міри це так. Проте, як тут не згадати слова акад. Д. Львова, який сказав, що ми погано живемо не тому, що погано працюємо. Ми погано працюємо тому, що погано живемо.

Приріст ВВП за рахунок недоотриманої заробітної плати різко знижує кінцевий споживчий попит, створює інфляційне навантаження, посилює макроекономічну диспропорцію між вартісною та матеріально-управлінською структурою економіки.

В умовах ринкової економіки посилюється нерівність між окремими групами населення. Водночас у країнах із соціально орієнтованою економікою існують інститути державного перерозподілу доходів, які компенсують ринкові нерівності. Такий підхід обумовлений не альтруїзмом, а розумінням того, які соціальні передумови необхідні для забезпечення стійкого тривалого зростання економіки.

Немає сумніву, що підвищення рівня заробітної плати працівників соціальної сфери позитивно позначається на її ефективності.

Серед перспективних складових соціальної сфери, які мають сприяти підвищенню ефективності останньої, інноваційному її розвитку варто виділити інформаційну. Інформатизація, як відомо, останнім часом виступає важливим ресурсом економічного розвитку. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на будь-якому рівні дозволяє оцінити рівень інформаційного розвитку регіонів у цілому.

Водночас слід мати на увазі, що розвиток інформаційної сфери, яка формується під впливом людського*, технічного**, технологічного, телекомунікаційного, інституціонального, організаційного та інших чинників, пов'язаний з достатньо великими фінансовими затратами. Це потребує перш за все раціонального використання цих систем.

Сьогодні питання якості підготовки кадрів, як і якості навчання в цілому є вкрай важливими. На жаль, останнім часом спостерігається тенденція зниження якості знань випускників загальноосвітніх шкіл. А вже нині і вчителі, і батьки, стурбовані проблемою вживання, а не якості навчання. На низькій якості позначається відсутність конкуренції між державними і недержавними навчальними закладами.

Відсутність сформованої нової освітньої системи, в основі якої лежать сучасні комп'ютерні та телекомунікаційні технології. Їх використання в освітньому процесі дозволяє залучити до нього одночасно, велику кількість учасників. Важливо відмітити, що комп'ютерні та телекомунікаційні технології в найбільшій мірі відповідають соціальній моделі внутрішньофірмової системи підвищення кваліфікації, активного співробітництва учня й учителя.

Зрозуміло, що високу якість підготовки кадрів забезпечити не можна без забезпечення високої якості навчання у середній школі. У школах м. Києва в рамках програмно-технологічного комплексу "школа" впровад-

* Включає частку студентів на 10 тис. населення, частку зайнятих, які мають фахову освіту, кількість випускників по інформації, частку працюючих в освіті, науці та науковому обслуговуванні.

** Якість навчання, якість освіти має включати перш за все показники, які входять у перелік при здійсненні ліцензування та акредитації. При здійсненні цього у системі вищої освіти, наприклад, враховують наявність площі аудиторії на одного студента (10 м²); відсоток постійних працівників; відсоток працівників з науковим ступенем.

жено "модуль тестування". Він дозволяє здійснювати оцінку знань учнів в електронному вигляді. Програма "Школа" передбачає можливість ведення електронного журналу, який можна буде переглядати через Інтернет. Існує безкоштовний Інтернет-ресурс, на якому може зареєструватись і вести свій електронний журнал будь-яка школа. Батьки зможуть отримувати sms-повідомлення з оцінками своїх дітей. Щоправда, ця послуга буде платною.

Категорія "якість" освіти — багатоаспектна. Якість знань залежить не лише від успішності студентів, матеріальної бази, але і від умінь випускника вирішувати складні професійні проблеми превентивного характеру, здатності ефективно працювати в компанії, постійно займатись самоосвітою, підвищувати рівень самоосвіти, бути гармонійно розвинутою особистістю.

ВИСНОВОК

Таким чином, інвестиції в соціальний розвиток, зокрема, людський капітал України має бути направлений на поліпшення підготовки кадрів, на приведення фахової структури у відповідність до сучасних потреб. Зважаючи на це, МОН України, скажімо, визначило такі основні напрями розвитку вищої освіти:

— подальша трансформація мережі ВНЗ з метою задоволення потреб особистості та регіонів до вимог ринкової економіки, що дають змогу вирівняти потенціали мережі вищих навчальних закладів у розрізі регіонів, зменшити міграційні потоки молоді за освітнім фактором у регіони з високим освітнім потенціалом, пом'якшити ситуацію щодо працевлаштування молоді;

— реалізація принципів універсального підходу до розвитку вищої освіти. Універсальність освіти забезпечує мотивацію та адекватну підготовку молоді, яка має необхідні здібності, до всіх етапів вищої освіти; поєднання функцій навчання й виховання; використання різних форм роботи в задоволенні освітніх потреб усіх і на всіх етапах життя; етичну роль у період кризи цінностей в суспільстві і т. ін.;

— забезпечення відповідності вищої освіти сучасним вимогам і умовам, за яких потреби розвитку держави та регіонів будуть у центрі політичного бачення й рішень. Це допоможе комплексно визначити завдання у сфері підготовки та перепідготовки наукових кадрів і надання освітніх послуг, віднайти відповідні для цього ресурси, розвивати дух підприємництва, підвищувати рівень економічної активності громадян;

— поліпшення системи ступеневої освіти, тобто створення надійного сприяння розвитку інтеграційних процесів. Це підвищить ефективність функціонування вищої освіти, "освітнього ланцюжка", забезпечить безперервну систему освіти громадян, а також створить умови для застосування більш гнучких програм, що сприяють доступності вищої освіти протягом життя людини, включаючи самоосвіту;

— формування демократичних відносин між викладачами та студентами. Такий підхід забезпечить управління цими відносинами на засадах рівності здібностей і взаємної поваги, створить умови для формування майбутнього громадянина, здатного до професійної діяльності у соціально-орієнтованій економіці;

— адаптація змісту вищої освіти через Державні стандарти (освітньо-кваліфікаційні характеристики освітньо-професійні програми) до потреб суспільства. Це дасть змогу створити на базі підготовки фахівців широкого профілю механізм гнучкої адаптації випускників до умов ринкової праці, підвищити їх академічну та професійну мобільність, зорієнтувати трудовий потенціал на продуктивну професійну діяльність, спрямовану на безперервне оновлення змісту вищої освіти;

— диверсифікація структури та обсягів підготовки навчальних планів і програм. Це необхідно в умовах динамічного формування інфраструктури виробничої та

невиробничої сфери ринку праці. Збалансованість пропозицій ринку праці сприятиме розв'язанню проблем, пов'язаних з працевлаштуванням молоді, її соціальним захистом. Вища професійна освіта за змістом більшою мірою відповідатиме вимогам ринкової економіки, допоможе молоді знайти власну нішу на ринку праці;

— розв'язання проблем працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. Це дасть змогу знизити соціальне напруження серед молодих людей, які мають дипломи про вищу освіту, в умовах масовості вищої освіти, що породжує суперечності. Збільшення кількості осіб, які мають вищу освіту, зменшує ймовірність їх працевлаштування. Тому всі проблеми, що виникають у цій сфері, мають розв'язуватися на засадах соціального партнерства всіх причетних до справи працевлаштування молоді;

— реформування системи післядипломної освіти як забезпечення освіти протягом життя. В умовах радикальних соціально-економічних перетворень і формування ринкових відносин в Україні це дасть змогу постійно проводити роботу щодо забезпечення високого рівня кваліфікації та компетентності спеціалістів і керівних працівників різних галузей виробництва, освіти, науки та культури, адаптації незайнятого населення до професійної діяльності чи її оновлення через підготовку й переорієнтацію, реального включення дорослого населення в Україну в систему ринкових відносин.

Реалізація цих підходів, безперечно, позитивно позначиться на інтелектуальному потенціалі суспільства, сприятиме підвищенню ефективності виробництва, розвитку соціальної сфери.

Література:

- Гриньов А.В. Економіка і організація інноваційної діяльності / [Гриньов А.В., Назарян М.М., Могилок В.О. та ін.]. — Харків. — 2005. — 299 с.
- Гурін В.М. Стан інноваційної діяльності в Україні на сучасному розвитку економіки // Гурін В.М., Івченко Л.В. // Вісник міжнародного слов'янського університету. — Сер. Економічні наук". — 2009. — № 2. — С. 31—32.
- Євдокимова Т.Г. Инновационный менеджмент / Т.Г. Євдокимова. — СПб: Вектор, 2005. — 224 с.
- Куценко В.І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / В.І. Куценко. — К.: РВПС України НАН України. — 2009. — 224 с.
- Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку: монографія / В.І. Куценко — К.: Наукова думка, 2010. — 735 с.
- Куценко В.І. Гаращук О.В. Інноваційно-кластерна парадигма підготовки кадрів / В.І. Куценко, О.В. Гаращук // Інвестиції: практика та досвід. К.: 2011. — № 6. — С. 13—17.
- Куценко В.І. Гаращук О.В. Перспективи розвитку системи підготовки кадрів: пошук альтернативи [Електронний ресурс] / В.І. Куценко, О.В. Гаращук // Ефективна економіка. — 2011. — № 1. — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
- Лук'янов В. Нововведення в освітній сфері: сучасний стан і проблеми / [Лук'янов В., Брєцько Ф., Доха Л. та ін.] // Голос України. — 2009. — № 155. — С. 7.
- Наукова та інноваційна діяльність в Україні: [стат. зб.]. — К.: Державний комітет статистики України, 2008. — 360 с.
- Продовження навчання та здобуття професії у 2009 році. [стат.зб.]. — К.: Дежкомстат, 2010. — С. 12—13.
- Робітничі професії: сьогодення та перспективи / Праця і закон. — 2008. — № 12. — С. 40.
- Статистичний щорічник України за 2009 рік: [стат. зб.]. — К.: Державне підприємство "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. — 566 с.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2011 р.